

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дпсн Румяна Крумова-Пешева

на Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“

по научна специалност 3.2. Психология (Психология на здравето)

на тема: **„Психосоциални корелати на наднорменото тегло и
затлъстяването“**

разработен от: Петя Вескова Пандурова

с научен ръководител: проф. дпсн Соня Карабельова

Дисертационният труд на Петя Пандурова е посветен на значима и актуална тема в съвременната реалност – темата за психологичните и социални измерения на проблема с наднорменото тегло и затлъстяването. Посочените заболявания от доста години в медицинската практика притежават статута на сериозни соматични разстройства с изразени психогенни еквиваленти. Свързани са с нарушения от ендокринно, емоционално, органично и функционално естество, с повишени нива на дистрес, с неефективни копинг-стратегии, с потиснати афекти, с вътрешно-конфликтни съдържания и др. Корелират със състояния от тревожния и депресивен регистър, с трудности в дефинирането и експресията на чувствата, с нездравословни трансгенерационно предавани поведенчески модели и др.

Дисертационната разработка е с обем от 223 страници и съдържа увод, три глави, обобщение и заключение. Библиографската справка включва 323 източника, от които 18 са

на български, а 305 – на английски език. Всички цитирани заглавия са напълно релевантни на разглежданата в дисертацията проблематика. Данните от емпиричните изследвания са онагледени посредством 32 таблици и 34 графики. В приложението е представен изследователският инструментариум.

Авторефератът е разположен на 63 страници и отразява напълно изчерпателно и информативно най-важните акценти от работата на Петя Пандурова. Представени са 6 публикации на авторката, от които една самостоятелна и 5 в съавторство, пряко свързани с научно-изследователския проблем на разработката. Посочени са също участия в три научни форума и 2 проекта, които са ясно доказателство за трайния и задълбочен интерес на докторантката в разглежданата насока.

В увода на дисертационния труд авторката представя накратко информация за наднорменото тегло и затлъстяването като едни от сериозните и застрашаващи заболявания в съвременния свят. Обръща внимание върху тяхната многоаспектна природа, свързана с хормонален, афективен и соматичен дисбаланс, както и с редица рискове от дезадаптация.

Първа глава на дисертацията е със заглавие „Наднормено тегло и затлъстяване“. Тук Петя Пандурова предлага подходящи дефиниции на понятията, както и епидемиологични данни, създаващи детайлна представа за измеренията на проблема в историческа перспектива: в европейските страни и в частност – в българския социо-културален контекст. Много убедително са отчетени възрастовите параметри, социално-икономическите фактори и здравните последици от наднорменото тегло и затлъстяването. Информативно и задълбочено са отразени тенденциите и заплахите, свързани с „отключването“ на редица соматични последици, породени от нездравословни поведенчески стилове. Авторката представя фактите рефлексивно и провежда задълбочен метаанализ на връзките между разнородни хранителни поведения, физическа активност, глад, насищане, здравословен и нездравословен начин на хранене, количество и качество на приеманата храна и др. Ясно и убедително са подчертани влиянията на родителските стереотипи, социалната подкрепа, самоконтрола и др. Разгледани са различни изследователски подходи относно хранителното поведение като: развитиен, социално-когнитивен, модел на здравните убеждения и др. В теоретичния обзор подходящо са включени психосоматични възгледи, теории за външния ефект, за когнитивно ограниченото хранене, спираловиден модел на наднорменото тегло и

затлъстяването, теории за влиянието на хроничния и кумулативен стрес, за хомеостатичното взаимодействие и др. Авторката поставя специален акцент върху Екологичния модел, свързващ индивидуалните и социални поведения и реакции с детерминанти от околната среда. Обръща внимание върху препятствията в съвременния свят, но и върху ресурсите на здравословното поведение. Отчетена е ролята на личностните черти, на междуличностните отношения, на физическата и организационна среда за формирането на ефективни и неефективни модели на хранене.

Втора глава: „Организация на емпиричното изследване“ включва целта и задачите на проучването. Издигнати са 5 изследователски хипотези. Процедурата на научно-приложния замисъл е описана изключително коректно и професионално. Проучването е реализирано на два етапа. На първия етап се провежда пилотно, а на втория - основното дисертационно изследване. Подбраните и използвани методики са представени от авторката напълно изчерпателно и аргументирано. В изследването са включени, както следва: 562 изследвани лица в пилотната фаза и 712 – в основната. Убедително и изцяло обосновано са отразени социално-демографски характеристики на извадката като: пол, възраст, физическа активност, хронични заболявания и др.

Трета глава се отнася до анализа и интерпретацията на получените резултати. Става ясно, че в рамките на пилотното изследване са проведени сериозни статистически процедури с цел адаптиране и стандартизиране на инструментариума на проучването. Данните са анализирани и използвани като основа за оптимизиране на методологията за основната емпирична част на дисертацията. По изключително прецизен начин е представена структурната организация на използваните инструменти. На базата на множество факторни и дисперсионни анализи се установяват значими статистически разлики в зависимост от демографските признаци. Инструментариумът е подбран и категоризиран в пълно съответствие с мултидименсионалната структура на изследвания проблем. Психометричните характеристики на отделните въпросници и скали са описани и илюстрирани от Петя Пандурова като методики с висока валидност и вътрешна консистентност. Коректно и точно са описани и статистическите процедури, които изследват връзките между проучваните феномени. По абсолютно категоричен и доказателствен начин авторката посочва диференциращия ефект на факторите: пол, възраст,

образование, местоживеене, семеен, икономически и здравен статус върху хранителното поведение и физическата активност.

Със задълбочена рефлексия са дискутирани данните от проверката на издигнатите хипотези. Заявени са фактите, че емоционалното и ограничено хранене са по-характерни за жените, а по-ангажирани с физическа активност са мъжете – факт, който показва диференциращия ефект на пола върху хранителното поведение и физическата активност. Установява се, че от гледна точка на възрастовите различия в хранителния стил, е регистрирана тенденция по-младите хора да се хранят по-нездравословно, но в същото време да са по-активни физически. Доказана е също диференциращата роля на образованието, а именно, че изследваните лица с по-високо ниво на образование притежават склонност да се хранят по-здравословно. Местоживеенето от своя страна също играе значима роля върху хранителното поведение и по-конкретно - върху здравословния стил на хранене. Семейните ценности и ритуали, свързани с храненето и храната потвърждават важната си стойност като фактор, подкрепящ позитивното отношение към собственото здраве. Авторката не пропуска да отбележи, изцяло логично, значението на ниските доходи като сериозна пречка пред изграждането на здравословен хранителен режим.

От интерпретацията на резултатите става разбираемо също, че при респондентите със затлъстяване се наблюдават най-ниски нива на физическа активност, здравословно хранене и ограничено хранене, респективно – и най-високи нива на нездравословно, емоционално и външно стимулирано хранене в сравнение с индивидите в норма. Докторантката анализира този резултат във връзка с понижения самоконтрол, с афективни смущения и затруднена емоционална регулация. Отчита подходящо ролята на редица генетични предиспозиции и социо-културални аспекти. Много задълбочено са отразени различни психологични корелати, свързани с вярвания и убеждения, с удовлетвореност и фрустрация, с повишен депресивитет и тревожност. Социалните корелати се отнасят до ролята на системите за подкрепа, до междуличностните дисфункции, до смущенията във формирането и поддържането на телесния имидж и др.

Осъществени са голям брой корелационни и регресионни анализи, целящи да проучат взаимовръзката между всички изследвани феномени, а също и влиянието им върху хранителното поведение, физическата активност и теглото при изследваните лица.

Подчертано е категорично, че здравословното хранене може да се разглежда като модел на адаптивно поведение, чиято цел е да се осигури подходящо за възрастта и начина на живот количество храна, необходима за поддържането на добро здраве. Интересен за клиничната практика е изводът за положителната корелация между емоционалното хранене с различни негативни афекти, с депресивна симптоматика, тревожност, дистрес, неудовлетвореност от собственото тяло, както и с личностната черта „невротизъм“.

Напълно коректно авторката посочва някои ограничения на изследването като: обема на методологията, недостатъчната хомогенност на извадката по пол, както и редица субективни фактори. Представени са насоки и възможности за бъдещи изследвания по темата, свързани с нейното превантивно и интервенционно значение. Научните приноси са отбелязани на методологично, емпирично и практико-приложно равнище. Посочени са 6 приносни момента на дисертационния труд, подчертаващи неговата стойност като първо за България проучване, включващо корелати от различните нива на влияние съгласно Екологичния модел.

Конструираната от Петя Пандурова методика създава сериозни възможности да се разшири изследователския фокус не само спрямо индивидуалните характеристики, но и спрямо социалните и контекстуални влияния. Резултатите от изследването обогатяват научното и емпирично разбиране за знанието на социодемографските измерения върху хранителното поведение и физическата активност.

В заключение: смятам, че актуалността и значимостта на разработваната тема в областта на здравната, клиничната психология и на психотерапията, са безспорни. Идеята за провеждане на подобно многокомпонентно емпирично изследване е представена от докторантката напълно изчерпателно, прецизно и професионално. Проучването на разнородни психосоциални корелати представлява важна стъпка и основа за изграждане и развиване на програми за диагностика, превенция и повлияване при хората с наднормено тегло и затлъстяване. Дисертационният труд съдържа важна научна и приложна стойност. Показва убедителните способности на авторката за теоретичен анализ и синтез на разнородни психични феномени в техните индивидуални и психосоциални измерения. Обстойният литературен обзор и емпиричният модел показват уменията ѝ за планиране, организиране и провеждане на задълбочени и многопластови изследователски проекти.

Всичко това ми дава основание да предложа напълно убедено на уважаемото научно жури на Петя Пандурова да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ по научна специалност 3.2. Психология (Психология на здравето).

Изготвил рецензията:.....

(проф. дпсн Р. Крумова-Пешева)

9.08.2023г.

гр. София